

ODORICS FERENC

Isten-kereső alkoholizmus

Hajnóczy Péter így ír egy 1976-os naplójegyzetében: „Alkoholizmusom egyben sajátos világnézet is, politika és vallásos meggyőződés némi öngúnnal fűszerezendő keveréke. Egyetlen őszintén átélt szenvedést ismerek, a részegséget, amelyet kétségbeesett könnyor-géssel Jézusnak ajánlottam fel.”¹ – Alkoholizmusa „Isten-kereső alkoholizmus – Jézusnak tett felajánlás”². Az ivás, a folyadék, a víz, a bor magunkhoz vétele – rituális körülmények között – szakrális aktus, az anyagi és a szellemi világ közötti kapcsolat felvétele, hiszen az anyag szellem nélkül éppúgy semmi, mintahogyan a szellem anyag nélkül is az. A szellemi és az anyagi világ szembeállítását az apokalipszis korának meghatározó jellemzője, mint ahogy meghatározó alaptapasztalata az elválasztottság és magárahagyatottság tragikumai is, amely fájdalmasan szépen fejeződik ki József Attila *Nem emel föl* című versében:

*Fogj össze, formáló alak,
s amire kényszerítnek engem,
hogy valljalak, tagadjalak,
segíts meg mindkét szükségemben.
Tudod, szívem mily kisgyerek –
ne viszonozd a tagadásom;
ne vakítsd meg a lelkemet,
néha engedd, hogy mennybe lásson.*

A kínzó kettősség kényszerítő erejére hívom fel a figyelmet, amely a hitvallás és az istentagadás antinómiájában fogalmazódik meg József Attila versében éppúgy, mint Hajnóczy Péternél nem egy helyen. Nemcsak Istenhez, hanem az alkoholhoz is hasonlóképpen antinomikus viszony fűzi Hajnóczy Pétert, ez is erősíti az ital-anyag és a szellemi szféra tropologikus kapcsolatát. „Az ember önmagához imádkozik, ahogy a konyakot és a fröcsösöt is egyedül issza a mindenholonnan kilökött részeges.”³ – olvashatjuk a *Jézus menyasszonyában*. Az italfogyasztás ellentmondásossága *A halál kilovagolt Perzsiából* bevezető oldalain éles körvonalakkal rajzolódik meg.

Egyrészt. A héraikleitoszi mértékkel fogyasztott, nemes bor áldás befogadója számára. „Már háromnegyedig kiitta a bort az üvegből. Á.-t várta minden sejtjével, ugyanakkor az is megfordult a fejében, hogy jó lenne meginni még egy üveg bort, természetes ásványi anyagokat bőségesen tartalmazó, gyógyító hatású szikvízzel, amelyhez képest a bor

¹ www.hunlit.hu/writers.d2?target=pdf&id=hajnoczypeter

² Uo.

³ Hajnóczy Péter: *Jézus menyasszonya*. = Hajnóczy Péter: *A fűtő*. M. A halál kilovagolt Perzsiából. *Jézus menyasszonya*. Hátrahagyott írások. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 514.

csak amolyan kísérő és tulajdonképpen a szervezetre ártalmatlan folyadék... Mert: nem holmi kotyvalékról vagy lóréról van szó, de igenis nemes borról, és az mértékkel fogyasztva mindenképp áldásos hatással van arra, aki fogyasztja.”⁴

Másrésről. Hajnóczy elbeszélő-főszereplője az áldásos mértéket tartani nem bírja, így az áldást hozható isteni nedű ez esetben kint, gyötrelmet és rettegést okoz: „mintha a le-részegedés holmi csínytevés vagy kedélyes férfiszórakozás lenne, nem pedig kín, gyötrellem és rettegés.”⁵ „Az alkohol minden rosszat még rosszabbá tesz, gondolta, és bort töltött a poharába.”⁶ Végül a kulcsszó az átváltozás: „az első pohártól rúgok be és változok más emberré”⁷

De hát mekkora is a mérték vagyis a mértéktelenség?

Példaként a *Jézus menyasszonyában* található nevezetes szilveszteri ünnepen elfogyasztott italmennyiséget vegyük lajstromba. A fiú és Mari, a felesége eredetileg úgy tervezték, hogy kettesben ünnepelnek, erre a létszámra az alábbi italkészlettel szerelkeztek föl:

20 liter újbor (színére nézve kicsit rózsaszín, látszólag ártalmatlan, könnyű ital),

3 üveg (7 decis) konyak,

3 üveg száraz Törley-pezső,

azonban időközben – váratlanul – megérkezett Mari két barátnője, így 2 üveg konyakkal bővítésre szorult az italkészlet.

Másnap reggel, miután a két barátnő elment, kettesben nekiláttak a maradéknak, azaz a 2-3 liter bornak és a főhős egymagában „megsemmisített” egy (föltehetően a megmaradt) üveg konyakot. Tehát úgy-ahogy összegezve az áttekintést: a körülbelül 12 óra alatt négyen elfogyasztottak 20 liter bort, 3 üveg pezsgőt és több mint 3 liter konyakot. S föltehetően e mennyiségnek arányosan nem az egynegyedét fogyasztotta el a főhős, hanem ennél jelentősen többet, ami – becslésem szerint – közel 10 liter bort, másfél üveg pezsgőt és másfél liter konyakot jelenthetett. Az értelmezés e pontján némiképp zavarba került az értelmező, hiszen már szinte megegyezésszerűen olvassa önletrajzi regényként, referenciálisan a *Perzsiát* és *Jézust* is. Így aztán elképzelhetetlenek, az ember *fizikai* mértékét meghaladónak tartom ekkora mennyiségű szesz bevételezését, különösen azt, hogy az ital nagy részének elfogyasztása után – ahogy a 495. oldalon olvassuk: „de nem rúgott be senki”⁸.

Hamvas Béla különbséget tesz bor-népek és pálinka-népek között. „A bornépek geniálisak; a pálinkanépek, ha nem is mind ateisták, de legalábbis hajlanak a bálványimádásra.”⁹ „És figyelj csak meg, milyen az, aki pálinkától részeg. A boros folyton kering, a pálinkás ki-kitör, aztán összecsuklik, amíg fejbesújtva leroskad. Az egyik parabolás örvénylő tánc, a másik a szögletes és szaggatott mozgás. (...) A bor-, és a pálinkanépek különbsége ez, amely mozgásban, gondolkodásban, érzésben és egész életmódban megnyi-

⁴ Hajnóczy Péter: A halál kilovagolt Perzsiából. = Ua. 272.

⁵ Ua. 262.

⁶ Ua. 293.

⁷ Ua. 262.

⁸ Hajnóczy Péter: Jézus menyasszonya. = Ua. 495.

⁹ Hamvas Béla: A bor filozófiája. = Hamvas Béla: A magyar Hüperion II. Medio Kiadó, 2007. 238.

latkozik. Ez a múzsai és a barbár népek közt levő különbség.”¹⁰ „A bornépek nem világtörténeti, hanem aranykori hagyományban élnek. Ez a magatartás a bor egyik leglényegesebb alkotóelemének, az idillolajnak következménye. A bor-országok és a borvidékek mind idillikusak.”¹¹

Hamvas Béla az anyaggal történő szakrális érintkezést, a metafizikai befogadást ekstázisnak, mómornak mondja. Így a szakrális italfogyasztás „[a]z élet magasabb körében tulajdonképpen mindig ekstázis, vagyis mómor, a művészi alkotás, a gondolkodás, a műalkotás átélése, az olvasás, a tanulás, a szerelem, a gyönyörködés, a tánc, a zene, az utazás, az ima. Narkózis is azért van, mert az élet kevesebb mómort nyújt, mint amennyit az ember kíván. A narkózis mesterséges önkívület. Van szakrális ittasság, mint a boré.”¹² És van profán, ájult ittasság, mint a pálinkáé. „Az ájultság is önkívület, de nem fölfelé, hanem a semmibe való szétfoslás önkívülete. (...) Az ájultság lefokoz és erőtlenné tesz, bénít és megfojt. A mómor minden emberrel és a világ egészével egyesít. (...) A mómor felfokozott, az ájultság lefokozott éberség.”¹³

Mielőtt még szenvedélyes vitát váltanának ki imént előadott mondataim a bor- és a pálinkapártiak között, szeretném leszögezni, hogy ebben az összefüggésben a bor és a pálinka is trópus. Hasonlóképpen *A bor filozófiájához*, melyben Hamvas a bort nyíltan trópusként használja, hiszen imakönyvet szándékozik írni az ateisták számára, amelyben azt a szót, hogy Isten nem írhatja le, mert célzott olvasói a könyvet tüstént a földhöz vágnák, helyette a csók, a főtt sonka és a bor szerepel. A bor persze jó trópushoz méltóan bor is, de természetesen valami más is. Előadásomban a bor az átszellemített, megnemesített anyagot jelenti, hiszen a bor elkészítése folyamán a borosgazda a természet erőit követi, égi útmutatásoknak enged, így a szőlőlé erjedése folyamán szellemi alkímiában részesülve mindketten megnemesülnek, átszellemülnek.

Hajnóczy főhőse talán tudhatta ezt, ugyanis a *Perzsia* és a *Jézus menyasszonya* is kísérlet, ugyan sajátos kísérlet az italfogyasztás szakralizációjára, az anyag és az ember átszellemítésére. „Az iszákosság, könnyen belátható, szertartás, szótlán, magányos ima”¹⁴ – ahogy a *Jézus menyasszonyában* olvashatjuk.

Kísérlet 1.: apró szertartások

A *Perzsia* strandjelenetét (melyben déli 1 óráig 13 üveg sört fogyasztott el persze csak a strandon, ugyanis előtte, az állomás büféjében már bevett 2 sört és 2 konyakot) a következő mondattal vezeti be:

„Apró szertartások előzték meg egy üveg sör elfogyasztását. Napozott egy kicsit, kiballagott a stégre, beugrott a vízbe, és jó tíz percet úszott. Aztán fölkapaszkodott a stégre, és elsétált a sört és pogácsát áruló emberhez. Vett egy üveg sört, megitta, és elfogyasztotta a tőpörtyűs pogácsát is. Ismét tízperces napozás következett a kiszemelt fűzfa mellett, az-

¹⁰ Ua. 266.

¹¹ Ua. 238

¹² Hamvas Béla: *Ekstázis*. Medio Kiadó, 1996. 15.

¹³ Ua. 18.

¹⁴ Hajnóczy Péter: *Jézus menyasszonya*. = Hajnóczy Péter: *A fűtő*. M. A halál kilovagolt Perzsiából. *Jézus menyasszonya*. Hátrahagyott írások. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 514.

tán megint úszás, sör, pogácsa.”¹⁵ Ezt a látszólag semmitmondó eseménysort a négy őselemmel (föld, víz, tűz, levegő) történő folyamatos, váltakozó, kiegyenlített érintkezés teszi metonimikusan szakrálissá: a vízben úszott, a nap tüzét úgy fogadta magába, hogy a föld energiát közvetítő fűzfa mellett természetesen a földön feküdt, s a vízbe nem besétált, hanem elengedve földi kötelékeit a levegőn át beleugrott. Mint egy indián, aki a természet, így Isten közelségében él. Meg is kapja az indián attribútumát: „rézbarna, mint egy indián.”¹⁶

Kísérlet 2.: A füstölés látomásos rituáléja

A szakralizációs igény újabb jele, hogy Hajnóczy írásaiban az italfogyasztás gyakran összekapcsolódik a cigarettázással. (A füst, a füstölés szakrális jelentősége jól ismert. A füst felfelé tör, az engesztelődés szemáját nyitja meg.) „Bort és szikvizet töltött a pohárba, de ismét nem itta ki a poharát, csak nézte. Aztán az asztalon álló órára nézett, és rágyújtott egy cigarettára.”¹⁷ Egy másik helyen megadja a cigarettázás, füstölés funkcióját is:

„A férfi cigarettára gyújtott, mint aki a felszálló füstből ezeknél elviselhetőbb képeket akar látni.”¹⁸ A megjelenő, időnként szinte leállíthatatlanul sorjázó képei rémképek. Ahogy az italfogyasztás nem képes Hajnóczy világában valódi szakrális eseményként megtörténni (hiszen kín, gyötrellem és rettegés), hasonlóképpen a füstölés sem: démonikus erőket idéz meg, s rémképeket, ijesztő látomásokat termel természetesen az italfogyasztással együttműködve.

3. Halvány kísérlet az írás szakralizációjára

A következő idézet az alkohol és a cigaretta narkotikus, démoni kettősét szembeállítja a jelentősebb szakralitási lehetőségeket magában rejtő írással. Noha a *Perzsiában* munkaártalomként jelenik meg az alkohol („elvégre az iszákosság az ő esetében munkaártalom”¹⁹), az alábbi idézet az írást kiemeli az ivás és a cigarettázás démonikus köréből, és megteremt a lehetőséget, hogy az írás eredeti, orfikus helyére kerüljön:

„Majd még folytatom az írást, gondolta, mereven a pohárra nézett, amely az óra mellett állt, s rágyújtott egy cigarettára.”²⁰ Az italfogyasztás és a cigarettázás démonikus működése megszakítja az írás szellemi műveleteit.

„Az írás az a kereszt, amelyre felfeszülhet a részegség személyes szenvedése, és ami által ez a szenvedés értelmet nyerhet.”²¹ – olvashatjuk Turi Tímea dolgozatában.

Az 1962. február 4. című írásában Hamvas Béla különbséget tesz orfikus és mágikus művészet között. Az orfikus művész és az orfikus mű – melyek metaforája a kristály –

¹⁵ Hajnóczy Péter: A halál kilovagolt Perzsiából. = Ua. 325.

¹⁶ Ua. 316.

¹⁷ Ua. 296.

¹⁸ Ua. 322.

¹⁹ Ua. 357.

²⁰ Ua. 336.

²¹ Turi Tímea: „Íly látomás szép a mezőn, de itt szemlélve más”. A látomás valóságtermészete Hajnóczy Péter A szakács című írásában.

a világ erőinek a megfékezésében, rendezésében, harmonizálásában és megbékítésében áll. A mágikus művészet démonikus erők befolyása alatt áll, metaforája az örvény.

4. Szakralizációs kísérlet: deszakralizáció

A mágikus örvénylés a *Jézus menyasszonyát* a Szűzanya rémképsorozatában húzza talán a legmélyebb pontra:

„háromszor belelőtt a Szűzanya úgymond megtestesülésébe, a töltött paprikát tartalmazó lábosba, maga elé húzta, evett belőle.”²²

A töltött paprika engesztelő áldozatként történő magához vétele nosztalgiával alig átszótt deszakralizációs aktus, a *Jézus menyasszonya* itt ér a legtávolabb az eksztatikus mámortól, az élhető élettől, az élet mámorítóan egész illatától.

Nem kerül sokkal magasabbra a következő mondattal sem:

„Te mocskos szemétláda, Istenem, gondolta a fiú, szeretnék hinni benned.”²³ Itt lepleződik le és tárul föl a Hajnóczy-életmű mélységes tragikuma retorikailag is, hiszen a főnévi igenévi alakok: a hinni és az inni nyelvi-retorikai közelsége jelzi az áttörés, pontosabban az összekapcsolódás lehetőségét, amelyet a regény kulcsmondata metaforikusan ki is nyilvánít:

„az iszákosság, könnyen belátható, szertartás, szótlán, magányos ima”²⁴.

És végül megtörténik az iszákosság, részegség felajánlása az 1976-os naplójegyzetben: „Egyetlen őszintén átélt szenvedést ismerek, a részegséget, amelyet kétségbeesett könyörgeéssel Jézusnak ajánlottam fel.”²⁵ Hasonlóképpen ír *A szakács*ban is: „Mindenesetre szenvedésre és alázatra kell szert tennie, ha labdába akar rúgni, valamint példát venni az Ács Fiától. De miféle őszintén átélt szenvedés vezetheti Jézus közelébe? Egyetlen ilyet ismert: a részegséget.”²⁶

A töltött paprika mint engesztelő áldozat, a hinni-inni hypogrammatikus nyelvi mintázata és a részegség mint Jézusnak tett felajánlás körbejárja a szellemi és az anyagi világ apokaliptikus elválasztottságának fájdalmasan nosztalgikus tapasztalatát.

Az *Alkohol* című jegyzettöredékben írja:

„Reggel – remegve, reszketve, fuldokolva – sorban állás a pénztárnál és a pultnál. Az első féldeci, amely életet ment és ugyanakkor ki is akarja okádni az ember, valahogy az áldozásokra emlékeztette gyerekkorában – a galambszaros templomtér, az apja, a hosszú prédikációk –, mintha Isten venné magához, aki ily módon akar beléhatolni, hogy emlékeztessen arra, ami a dolga, amiért a világra küldetett.”²⁷

A bornépek aranykori hagyománya, mely lehetővé tenné a visszaváltozást, a meta-noiát, a borvidékek idillikussága, nyugalma és békéje a *Perzsia* világát csak egy nagyon

²² Hajnóczy Péter: *Jézus menyasszonya*. = Hajnóczy Péter: *A fűtő*. M. A halál kilovagolt Perzsiából. *Jézus menyasszonya*. Hátrahagyott írások. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 511.

²³ Ua. 513.

²⁴ Ua. 514.

²⁵ www.hunlit.hu/writers.d2?target=pdf&id=hajnoczypeter

²⁶ Hajnóczy Péter: *A szakács*. = Hajnóczy Péter: *Összegyűjtött írásai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 570.

²⁷ www.hunlit.hu/writers.d2?target=pdf&id=hajnoczypeter

vékony résen keresztül világítja meg a kórházi jelenet végén, amikor a fiú Krisztinával meglátogatja annak édesanyját:

„A fiú kinézett az ablakon, amelyen besütött a nap. (...) A félig tárt ablakon túl nézte a napsugarakat, furcsa, eddig nem észlelt nyugalom fogta el. (...) Tehát kinézett az ablakon: mit árthatnak nekem, gondolta, semmi közöm hozzájuk.”²⁸ Kinézett az ablakon, ahogy Medve Gábor is kinézett a hálóterem ablakán: „nézte az eget, és látta is, amit néz.”²⁹

Kinézett az ablakon, túl a szenvedések világán, látta a halott várost, melyet egykor perzsák laktak, látta a város utcáit, melyeket ugyanúgy a nap sárga, vélhetően aranysárga sugarai világítottak meg, mint amikor Krisztinával egymás kezét fogva heverték a fűvön a sárgán villogó nap és az ajándékot ígérő ég alatt. Tudta, soha nem jut túl a halott városra. „Tudta ezt, s ez némi könnyebbséget jelentett számára. Könnyebbséget ahhoz, hogy méltósággal haljon meg.”³⁰ Ha már méltósággal élni nem tudott, ha nem adatott meg neki egész illatával az életből fakadó mámort józanul és tisztán élni.

Hamvas Béla írja *A magyar Hüperion* első kötetében: „Az élet a legtöbb emberben túl erős. S ezért nem bírja ki kábítószer nélkül. Tisztán inni nagyon nehéz. Melankolikus lesz tőle, vagy megvadul és tántorog. Csak a legerősebbek viselik el minden hamisítás nélkül, egész illatával, csak a legerősebbek tudják az életből fakadó mámort józanul és tisztán élni.”³¹

²⁸ Hajnóczy Péter: *A halál kilovagolt Perzsiából*. = Hajnóczy Péter: *A fűtő*. M. A halál kilovagolt Perzsiából. Jézus menyasszonya. Hátrahagyott írások. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 318.

²⁹ Ottlik Géza: *Iskola a határon*. Budapest: Magvető. 1959. 29.

³⁰ Ua. 354.

³¹ Hamvas Béla: *Hatodik levél*. = Hamvas Béla: *A magyar Hüperion I*. Medio Kiadó, 2007. 25.